

Unga vuxna, döden och ett förväntat liv

I denna artikel av Caroline Gustavsson kommer unga vuxnas tankar kring döden att stå i fokus. Hur unga vuxna ser på döden synliggör den gräns de ser för livet men tankar kring döden synliggör också vad de betraktar som ett förväntat liv. Efter en kort presentation av sitt avhandlingsarbete ger författaren några exempel på de unga vuxnas tal om döden och hur det går att tolka och förstå deras uttryck som en bild av vår tid där död, sjukdom och smärta betraktas som en långtifrån självklar aspekt av livet.

Ar 2013 disputerade jag med avhandlingen «Existentiella konfigurationer. Om hur förståelsen av livet tar gestalt i ett socialt sammanhang» (Gustavsson 2013). Syftet med mitt avhandlingsprojekt var att, i hermeneutisk mening, tolka hur unga människor idag beskriver och förstår sina liv, med särskilt fokus på existentiella teman. Jag ville också utveckla användbara begrepp som skulle kunna belysa de intervjuades personliga meningsskapande i ett socialt och kulturellt sammanhang. Det senare kom att resultera i begreppet *existentiella konfigurationer* och andra därtill relaterade begrepp.

Min studie bygger på djupintervjuer med 21 unga människor mellan 19-29 år. Intervjuer under vilka de unga vuxna berättat om viktiga händelser i sina liv. Deras beskrivningar ger exempel på starka, spännande, roliga och svåra erfarenheter och mina frågor om viktiga händelser besvarades ofta med hänvisning till viktiga relationer som tillkommit, upphört eller drastiskt förändrats. De har bl.a. berättat om övergrepp, mobbning, misshandel, om föräldrarnas skilsmässa, om vänskap och resor.

Genom min studie önskar jag bidra till kunskapen om unga vuxna vilka utgör en relativt outforskad åldersgrupp, med särskilt avseende på för dem centrala existentiella teman. Det är en avhandling om de intervjuades meningsskapande som ett innehåll och samtidigt exempel på den förståelseprocess som de lever och gestaltar, i ett dynamiskt förhållande till det

sociala och kulturella sammanhanget runt dem.

En av frågeställningarna i avhandlingen rör hur en eventuell skillnad ser ut mellan de som har en uttalad kristen livsåskådning och de som inte har det, med avseende på existentiella teman. I artikeln talar jag om detta som en skillnad mellan troende och icke-troende. De unga vuxna som benämns *troende* talar alla om sig själva som troende och har beskrivit sin tro på en transcendent gud som

termer av smärta och sjukdom, än för döden i sig.

Och jag kan tycka, alltså jag är inte särskilt rädd för döden överhuvudtaget. Är det något som jag är rädd för så är det att på något sätt bli handikappad. Alltså inte kunna gå eller något sådant det skrämmer mig nog mer än döden (Erik)

I en vilja till liv, är sjukdom och smärta, vilket exemplet ovan visar, en önskad och långt ifrån självklar aspekt

”Några av de intervjuade beskriver en större rädsla för vad som eventuellt ska föregå döden, i termer av smärta och sjukdom, än för döden i sig”

är skild från världen men verksam i densamma. I denna grupp, på sammanlagt åtta personer, är samtliga döpta och i de fall församlingstillhörigheten inbjudit till det också konfirmerade.

Rädsla för sjukdom

Som jag sa redan inledningsvis synliggör de unga vuxnas tal om döden den gräns de ser för livet. Men huruvida de räknar med döden som en aspekt av livet eller tvärtom som ett brott mot något förväntat, i termer av till exempel hälsa, barn och lycka, synliggör också vad de unga vuxna betraktar som ett förväntat liv. Några av de intervjuade beskriver en större rädsla för vad som eventuellt ska föregå döden, i

av livet för flera av de unga vuxna. Död och sjukdom i lägre åldrar beskrivs som något oönskat och mycket svårt att acceptera.

Orättvis eller naturlig

I intervjuerna med de unga vuxna kommer döden på tal genom erfarenheter i samband med nära anhörigas död och den betydelse de döda beskrivs ha haft för den intervjuade. Beroende av vem döden drabbar gör några av de unga vuxna en skillnad mellan vad de talar om i termer av en ”naturlig” död å ena sidan och en ”orättvis” död å den andra. Den naturliga döden beskrivs som lättare att acceptera och därtill mera rättvis. En av de intervjuade beskriver exempelvis döden som å ena sidan

naturlig då den drabbade en av hans farföräldrar och som å andra sidan orättvis då den drabbade en av hans föräldrar.

För det blev så intensivt med både [farförälder] och [förälder], som var kanske de vuxna som stod mig närmast i livet, som bara rycktes undan. Den ena på ett naturligt sätt, den andra på ett väldigt orättvist sätt alltför tidigt. (Niklas)

Döden beskrivs som orättvis då den drabbar i lägre åldrar och mer naturlig då den drabbar i högre åldrar. I exemplet nedan ges en liknande bild där döden uppfattas på olika sätt beroende av när i livet den drabbar. Men exemplet visar också, menar jag, att döden kan uppfattas på

kvar att göra liksom. Så himla mycket liv kvar att leva. Få barn och gifta sig och liksom sådana saker. [Få barnbarn] och så. (Malin)

Exemplen visar också hur tankar kring döden indirekt synliggör vad som kan beteckna ett förväntat liv. Mot bakgrund av det senare förväntas livet bland de unga vuxna, i mitt material, ge en lång livslängd. I det senaste exemplet syns också uttryck för ett förväntat livsinnehåll där familjebildning utgör en central komponent. Döden i unga år är ingenting någon av de intervjuade egentligen räknar med som en aspekt av ett förväntat liv. Det nedanstående exemplet kan här ses som ett undantag givet den inter-

kopplat till vilka egenskaper den döde tillskrivs. De unga vuxna talar om vad den döde bidragit med eller vilka egenskaper hon haft, där döden beskrivs som orättvis om det är en bra person som dör. De unga vuxnas beskrivningar går att tolka som om den döde straffats, men det kan inte därmed förstås som ett straff utfärdat av vare sig en transcendent gud eller andra utomjordiska makter. Det framstår snarare som om själva livet straffar och drabbar en människa.

Döden som en fortsättning

I de intervjuades förhållningssätt till döden går den kanske tydligaste skiljelinjen att se i synen på vad som händer efter döden. Å ena sidan de som beskriver sina tankar kring en fortsättning efter döden och å andra sidan de som beskriver döden som ett definitivt slut. En av de intervjuade beskriver en känsla av cellskräck som skulle infinna sig om det visar sig att inget händer efter döden. Döden värderas med mänskliga känslor, såsom cellskräck och sorg, känslor förknippade med ett liv så som vi känner det. Livet villkorar i den meningen döden eller åtminstone förståelsen av döden, på samma sätt som döden kan sägas villkora livet. Övertygelse om vad som händer vid dödens inträde är inte självklart större bland de troende unga vuxna.

Bland de beskrivningar de intervjuade gör av sina tankar om ett liv efter döden, har jag urskiljt två grupper. Dels de som ser detta liv vara kopplat till tanken på en himmel de beskriver att den kristna kyrkan predikar och dels de som talar om "något annat". Bland dem som talar om "något annat" finns beskrivningar av en tro på återfödelse och en tro på en plats för alla känslor.

Bland de intervjuade lyser en religiös terminologi igenom som ett arv också bland de som inte själva har en tro eller har vuxit upp i en församlingssamfund. Ett arv där begrepp som paradiset och himmel har en stark bildlig betydelse som de intervjuade

”Döden beskrivs som orättvis då den drabbar i lägre åldrar och mer naturlig då den drabbar i högre åldrar”

olika sätt beroende av hur väl man kan känna igen sig själv i den döde. Den intervjuade har förlorat båda sina morföräldrar, en släkting då denne var i 14-års åldern som följd av en tids sjukdom samt en kamrat som var i 18-års åldern till följd av en olycka. Då släktingen dog var den intervjuade betydligt yngre än släktingen och hade möjligen genom sjukdomsförloppet kunnat förberedas bättre på dödens inträde. Då kamraten dog var hon i samma ålder och kamratens död är också den hon beskriver som svårast att acceptera.

Och [den 18-årige kompisens död] har jag ändå tyckt varit det svåraste att ta, av de här, vad ska man säga, fyra människor som har gått bort liksom. För att [kompisen] var ändå bara 18, så [kompisen] hade så himla mycket tid kvar liksom. Alltså som med mormor och morfar har levat ett helt liv och det är på något sätt avklarad liksom. Hela livet. Men den här människan hade ju så himla mycket

vjuades erfarenhet av död i ett av världens utvecklingsländer. Citatet ska läsas som en kommentar i anslutning till en händelse där några av familjens bekanta, under familjens vistelse i landet, dog som följd av en olycka.

Och därför var det inte så konstigt hur det nu än låter, så var det liksom ingenting konstigt med olyckan på det sättet. Det fanns ju olycka runtomkring oss i [landet]. Vi var inte ett undantag, vi var bara en bekräftelse på att folk dog som flugor. (Camilla)

Den förståelse av döden som den intervjuade delade med människor i denna del av världen påverkade hur hon förstod sina egna erfarenheter. Exemplet synliggör därför också betydelsen av det sociala och kulturella sammanhanget för den förståelse av livet som tar gestalt på ett personligt plan.

Upplevelser av döden som orättvis beskrivs i mitt material också som

förhåller sig till även då de avfärdas. De bilder kring döden som de unga vuxna beskriver att de vuxit upp med och det språk för att tala om döden som de, mer eller mindre explicit, fått tillgång till lyser vilket redan tidigare nämnts igenom.

Bland de intervjuade som självklart tänker sig ett liv hos gud efter döden, är det bara en som säger att det endast är de som bekänt sin tro på Jesus som kommer till himlen. Den intervjuade representerar en kristet karismatisk rörelse och talar också i termer av den slutgiltiga domen. En annan av de intervjuade har tagit avstånd från den karismatiska församling där hon växte upp. När hon under intervjun talar om döden beskriver hon den ångest hon som liten kände inför döden och de berättelser hon som barn fick höra om helvetet.

Endast i undantagsfall beskriver någon, av de troende i materialet, döden som en prövning. Istället går det att finna fler exempel där de intervjuade föreställer sig döden som en befriare, ett evigt liv eller som en möjlighet för människan att bli förenad med gud. Talet om ett evigt liv finner en av de troende samtidigt problematiskt, då ett flertal människor på vår jord inte ser någon poäng i att leva för evigt under de förutsättningar som råder, med avseende på krig och svält och katastrofer.

Sammanfattande avslutning

Döden är i en jämförelse med livets mening ett tema till vilket de intervjuade mer explicit förhåller sig. Samtidigt är inte döden vad jag uppfattar som ett centralt tema för de unga vuxna. Hur de unga vuxna ser på döden går att förstå som ett synliggörande av den gräns de ser för livet men de förhåller sig också till döden, menar jag, i ljuset av vad de uttrycker vara livets mening. Detta framkommer särskilt tydligt då döden värderas olika beroende av i vilken ålder den drabbar och då den dödes kvalitéer lyfts fram och värderas. En ung och dessutom bra person förväntas inte dö. När de

unga vuxna talar om döden i samband med viktiga händelser framträder döden främst som minnen av den döde och dennes liv och genom de tankar som döden väckt kring det egna livet. Temat döden är på samma sätt ett (icke)tema för de troende, som för de icke-troende. Ett slags svar kan däremot sägas skilja de två grupperna åt men inte i enlighet med en skarp gräns. Detta då också de som saknar en religiös tillhörighet inte självklart menar livet vara slut i och med döden.

Hur döden påverkar de intervjuades förståelse av livet och de existentiella konfigurationer som tar gestalt, går framförallt att förstå mot bakgrund av huruvida de unga vuxna menar att döden förpliktigar. Denna förpliktelse kan antingen vara självvald eller upplevas som en uppmaning från den högre makt den unga vuxna tror har gett henne livet. Men kraven kan, som exemplen också visade, upplevas i de unga vuxnas relation till en mer eller mindre uttalad och delad förståelse inför livet, som föreskriver att man ska vara glad och frisk och leva länge.

Rädslan för att bli sjuk beskrivs bland de unga vuxna som större än rädslan för att dö. Jag betraktar synen på hälsa och synen på döden som två sidor av samma mynt. När ett långt liv i bästa kondition har ett högt värde och utgör ett viktigt mål för individen kommer, vilket Bauman (2001) också påtalar, strävan att slå tillbaka döden betyda mycket vid utformningen av livsstrategier och livsmål. När det kroppsliga livet anses vara det enda livet, blir kroppen det dyrbaraste objektet och kan komma att innebära en upptagenhet av kropp och hälsa. Den rädsla för att bli sjuk som de unga vuxna ger exempel på och deras önskan om att alla ska vara friska och glada och leva länge, kan förstås som en önskan om ordning i tillvaron. Som ideal kan hälsa ange en fast och stadig orienteringspunkt och ett förutsägbart mål. Men det kan också tolkas

som exempel på en stark hälsotrend som går att förstå i ljuset av en bland de unga vuxna stark individualiseringstrend. Skyldigheten och nödvändigheten att handskas med risker och motsägelser har så att säga individualiserats. Med en stark betoning av att den enskilde kan och bör vårda sin hälsa står hon också ensamt ansvarig för sin ohälsa och för det som idag bedöms riskera leda till en alltför tidig död. Att vare sig död eller sjukdom och smärta tycks utgöra en förväntad aspekt av livet för de unga vuxna öppnar för frågor om vilka konsekvenser detta får för synen på dem av oss som i livet saknar hälsa och de fysiska förutsättningar som krävs för en upplevd ungdomlighet och ett långt liv mätt i ålder. Det frånvarande talet om döden bland de unga vuxna tycks dock inte känneteckna endast denna åldersgrupp. Sven Hartman har beskrivit hur vuxnas osäkerhet kring frågor om exempelvis döden kommer att påverka också barnen som därför väljer att, från tidig ålder, behålla dessa stora frågor för sig själva (Hartman 1986). Om vi, oberoende av ålder, vågade tala mer om döden och samtidigt utmana föreställningen om att det enda meningsfulla livet är ett långt liv utan sjukdom och smärta, så kanske glädjen över det liv vi får skulle vara större liksom upplevelsen av de egna förutsättningarna att leva livet.

CAROLINE GUSTAVSSON

FD, lektor vid Teologiska högskolan i Stockholm samt forskare vid Svenska kyrkans forskningsenhet

Referenser:

- Bauman, Zygmunt (2001) *Det individualiserade samhället*. Göteborg: Daidalos.
- Gustavsson, Caroline (2013) *Existentiella konfigurationer. Om hur förståelsen av livet tar gestalt i ett socialt sammanhang*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hartman, Sven (1986) *Barns tankar om livet*. Stockholm: Natur och kultur.

★ Även publicerad på hemsidan